

แหล่งใต้

สมปราชนีย์ อัมมะพันธ์¹

ก่อนอื่นผู้เขียนขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านหลายท่านที่ให้ความสนใจคอลัมน์ “แหล่งใต้” ด้วยการสอบถามความหมายของคำภาษาถิ่นใต้บางคำที่ยังสงสัย บางท่านก็กรุณาบอกคำภาษาถิ่นใต้ในถิ่นของตนมาให้อีกหลาย ๆ คำ หลาย ๆ ถิ่น ผมดีใจที่มีคนให้ความสนใจและนำภาษาถิ่นใต้มาแลกเปลี่ยนกันเป็นการนำภาษาถิ่นใต้เก่า ๆ ที่ไม่ค่อยมีคนใช้กันแล้วมารื้อฟื้นและสอบทานกันทำให้เชื่อได้ว่าภาษาถิ่นใต้ของเราจะยังคงทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมทางภาษา และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของชาวปักษ์ใต้เอาไว้ให้เป็นสมบัติของลูกหลานตราบนานเท่านานนะครับ

บางท่านถามว่าคำภาษาถิ่นใต้กับคำภาษากลางที่เป็นคำพ้องรูปและพ้องเสียง แต่ความหมายไม่ตรงกันมีอีกไหม ผมก็ตอบว่ายังมีอีกมากมายที่ภาษากลางและภาษาถิ่นใต้ใช้คำเดียวกัน แต่มีความหมายแตกต่างกัน บางคำก็ใช้ในความหมายตรงกันบางความหมาย และมีอีกหลายความหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่น

जान - ซาม

คำว่า “ जान ” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ระบุว่า เป็นคำนาม หมายถึง ภาชนะรูปแบนๆ สำหรับใส่สิ่งของต่างๆ

คำว่า “ जान ” นี้ภาษาถิ่นใต้ก็ใช้ความหมายเดียวกันกับภาษากลาง

แต่ส่วนมากแล้วชาวปักษ์ใต้มักจะเรียกภาชนะที่ชาวภาคกลางเรียกว่า “ जान ” ว่า “ ซาม ” ซึ่งในพจนานุกรม ใต้ให้ความหมายของ “ ซาม ” ว่า ภาชนะรูปกลุ่มๆ ชนิดหนึ่งสำหรับใส่อาหาร (รูปกลุ่มๆ - เรียกลักษณะของปากภาชนะที่จุ่มหรือโคงเข้าอย่างปากตะลุ่ม)

ดูเหมือนว่า “ जान ” กับ “ ซาม ” ของชาวภาคกลางมีลักษณะแตกต่างกันตรงที่ जान จะมีลักษณะแบนๆ แต่ซามจะมีลักษณะเป็นรูปกลุ่มๆ นี้เอง แต่ชาวปักษ์ใต้จะเรียก “ जान ” ว่า “ ซาม ” เหมือนๆ กันไปหมด โดยอนุโลมคำว่า “ जान ” หรือ “ ซาม ” ของทั้งภาษากลางและภาษาถิ่นใต้ยังจัดว่าเป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน ก็พอไหวจะครับ

แต่คำว่า “ जान ” ในภาษาถิ่นใต้นอกจากจะใช้เป็นคำนาม ในความหมายว่า “ ซาม ” แล้วชาวปักษ์ใต้ยังใช้คำว่า “ जान ” หมายถึง เบ็ดลากชนิดหนึ่ง เรียกว่า जान หรือเบ็ด जान โดยใช้เปลือกหอยแบนทำเป็นเหยื่อปลอมรูปร่างคล้ายปลา แล้วมีเบ็ดผูกไว้ใกล้ๆ เหยื่อปลอม เมื่อเอา जान ลากไปในน้ำเหยื่อปลอมจะหมุนไปตามผิวน้ำ มองดูเหมือนปลากำลังว่ายน้ำ ปลาตัวโตๆ เห็นเข้า และมาสูบกี้

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จะติดเบ็ด ชาวปักยี่ได้เรียกเบ็ดชนิดนี้ว่า “จาน” และเรียกวิธีการจับปลาวิธีนี้ว่า “ลากจาน”

ดังประโยคที่ว่า

1. (ทต.) ปลาตัวถ้านี้ผมลากจานได้มาแรกวา

(ทก.) ปลาตัวโตนี้ผมตกเบ็ดได้มาเมื่อวาน

2. (ทต.) ปลาที่ติดจานนี้ส่วนมากมักอ๊เป็นแม่ปลา

(ทก.) ปลาที่ติดเบ็ดลากนี้ส่วนมากมักจะเป็นแม่ปลา

คำว่า “จาน” ในภาษาถิ่นใต้ นอกจากจะเป็นคำนามแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นคำกริยาได้อีก ใช้ในความหมายว่า ราว คือ เทของเหลวเช่นน้ำให้กระจายแผ่ไป หรือให้เรียวยาวไปทั่ว (มักใช้เฉพาะกับอาหารในจาน)

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) ตัวจานน้ำปลาต้มลงเต็มชามข้าวพันนี้ ถ้าไม่พอกินกันแหละ

(ทก.) คุณราดน้ำปลาต้มลงเต็มจานข้าวแบบนี้ก็ไม่ต้องกินกันนะซี

2. (ทต.) แรกแต่็กๆ ผมเอาน้ำผึ้งโหนดจานข้าวกินแทนของหวาน

(ทก.) ตอนเด็ก ๆ ผมเอาน้ำตาลโหนดราดข้าวกินแทนขนม

คำว่า “จาน” ในภาษาถิ่นใต้ที่ทำหน้าที่เป็นกริยา ยังมีใช้ในอีกความหมายหนึ่ง คือ ประจาน หมายถึง ประกาศเปิดเผยความชั่วให้รู้ทั่วกันด้วยวิธีต่างๆ เช่น พุดประจาน ตัดหัวเสียบประจาน เมื่อมาพุดเป็นภาษาถิ่นใต้ตัดพยางค์ให้สั้นเข้าหรือกร่อนเสียงเหลือเพียงคำว่า “จาน” ซึ่งใช้ในความหมายเดียวกันกับคำในภาษากลางนั่นเอง

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) ผมได้ข่าวว่าตัวจานผมไปทั่วทั้ง

หลาดแล้วหะ

(ทก.) ผมได้ข่าวว่าคุณประจานผมไปทั่วทั้งตลาดแล้วหะ

2. (ทต.) ถ้าตัวไม่ทำชั่วไหร แล้วใครอ๊จานตัวไซ้เฮา

(ทก.) ถ้าคุณไม่ทำชั่วอะไร แล้วใครจะประจานคุณทำไมเล่า

คำว่า “จาน” ชาวปักยี่ได้ยังใช้เป็นคำกริยาในอีกความหมายหนึ่ง ก็คือ ตะกุก คือเอามือหรือเท้าคู่หรือข่วน (มักใช้แก่วัวหรือควาย ซึ่งเอาเท้าตะกุกดินพร้อมกับส่งเสียงร้องด้วยความคึกคะนองเมื่อเห็นคู่ต่อสู้หรือเห็นตัวเมีย)

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) วัวตัวอาดหนัด จานดินไม่หยุดเลย

(ทก.) วัวของคุณคึกคะนองมากตะกุกดินไม่หยุดเลย

2. (ทก.) วัวมันจานดินแสดงว่ามันอยากอ๊ไส้กันแล้ว

(ทก.) วัวมันตะกุกดินแสดงว่ามันอยากจะทำคู่กันแล้ว

เห็นไหมครับ คำว่า “จาน” ในภาษากลางมีความหมายชนิดเดียว แต่ “จาน” ในภาษาถิ่นใต้มีใช้ในหลายหน้าที่และใช้ในความหมายที่หลากหลายกว่า แต่ขอร้องนะครับเวลาท่านเจอคู่ต่อสู้หรือเจอผู้หญิงเข้าอย่าได้เผลอเอาเท้าไป “จาน” ดินเข้าล่ะ เพราะจานจะใช้กับวัวหรือควายเท่านั้นนะขอรับ

ไพร - พราย

คำที่น่าสนใจอีกคำหนึ่งก็คือ คำว่า “ไพร” ในภาษากลางและภาษาถิ่นใต้ใช้คำว่า “ไพร” เป็นคำนาม มีความหมายว่า ป่าเหมือนกันทั้งภาษากลางและภาษาถิ่นใต้ แต่ในภาษาถิ่นใต้ยังใช้คำว่า “ไพร” ในความหมายอื่นอีกกล่าวคือ ภาษาถิ่นใต้ยังใช้คำว่า

“ไพร” เป็นคำนาม ในความหมายว่าพรายคือ ด้อมน้ำเล็กๆ ที่ผุดกระจายขึ้นจากน้ำ ท่านคงเคย เห็นในน้ำจะมีด้อมน้ำผุดขึ้นมาปุดๆ นะครับ คำนี้ ภาษาถิ่นใต้ใช้เรียกว่า “ไพร” ภาษากลางเรียกว่า “พราย” หรือ พรายน้ำ เสียงใกล้เคียงกัน คำนี้จะ เกิดจากการเพี้ยนเสียงนั่นเอง เพราะใช้ในความหมาย เหมือนกันทั้งในภาษากลางและภาษาถิ่นใต้

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) ไม่ไร้อยู่ไห้อีรอยู่ในน้ำ เห็นน้ำ ขึ้นเป็นไพรอยู่

(ทก.) ไม่ทราบมีอะไรอยู่ในน้ำ เห็นน้ำ ขึ้นเป็นพรายอยู่

2. (ทต.) น้ำขึ้นไพรพันนี้ผมว่าน่าอึ้งปลา

(ทก.) น้ำขึ้นพรายน้ำแบบนี้ผมว่าน่าจะมีปลา

นอกจากจะใช้คำว่า “ไพร” เป็นคำนามแล้ว ภาษาถิ่นใต้ยังใช้คำว่า “ไพร” เป็นคำวิเศษณ์ใช้ในความหมายที่ว่า ตะครันตะครอ คือ อาการครันเนื้อ ครันตัว สะบัดร้อนสะบัดหนาวเวลาเริ่มจะเป็นไข้ หรือคล้ายๆ จะเป็นไข้ นั่นเองครับ

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) แรกคืน พอผมเห็นเมียแล้วไพร ตัวขึ้นมาทันที

(ทก.) เมื่อคืน พอผมเห็นหน้าเมียแล้ว รู้สึกตะครันตะครอขึ้นมาทันที

2. (ทต.) ตัวอี่ไม่รู้สึกไพรตัวขึ้นมาพรีอเฮา เพราะตัวทำผิดแล้วเมียจับติด

(ทก.) คุณจะไม่รู้สึกสะบัดร้อนสะบัดหนาวขึ้นมาได้อย่างไรเล่า เพราะคุณทำผิดแล้วเมียจับได้

เป็นอย่างไรรึครับ คุณหัวเราะคนอื่นเขา แล้ว คุณละเวลาทำความผิดมาแล้วเมียจับได้ คุณไม่เคย รู้สึกตะครันตะครอหรือรู้สึกสะบัดร้อนสะบัดหนาว บ้างหรือ ถ้าคุณรู้สึกอย่างนั้นคืออาการ “ไพรตัว”

แล้วละครับ เห็นไหมครับ ภาษาถิ่นใต้คำเดียวมีใช้ได้ ในหลายความหมายดิชะขอรับ

น้ำตาล - น้ำผึ้ง

คำบางคำในภาษาถิ่นใต้เรียกเหมือนกับคำ ในภาษากลาง แต่บางคำก็เรียกต่างออกไปเรียกว่าใน ความเหมือนยังมีความต่าง และในความต่างยังมีความเหมือน ก็คือ คำว่า น้ำตาล กับ น้ำผึ้ง

คำว่า “น้ำตาล” ในพจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หน้า 581 ระบุว่า เป็น คำนามหมายถึง สารประกอบคาร์โบไฮเดรต ประเภท โมโนแซ็กคาไรด์และไดแซ็กคาไรด์ ซึ่งมีรสหวาน โดย มากได้มาจากตาล มะพร้าว อ้อย ถ้าเป็นความหมาย เฉพาะอย่างและทำด้วยอะไรก็เดิมคำนั้นๆ ลงไป (ใน ภาษาถิ่นใต้ เรียก “น้ำตาล” ว่า “น้ำผึ้ง”) เช่น

1. ทำจากต้นตาล เรียกว่า น้ำตาลโตนด ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งโหนด

2. ทำจากต้นมะพร้าว เรียกว่า น้ำตาล มะพร้าว ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งพร้าว

3. ทำจากต้นอ้อย เรียกว่า น้ำตาลอ้อย ภาษา ถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งอ้อย

4. ทำจากต้นจาก เรียกว่า น้ำตาลจาก ภาษา ถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งจาก

5. ทำเป็นงบ (งบ น. สิ่งที่เป็นแผ่นกลมๆ เช่น น้ำตาลงบ น้ำอ้อยงบ) เรียกว่า น้ำตาลงบ ภาษา ถิ่นใต้เรียกว่า น้ำผึ้งแวน (เพราะมีลักษณะคล้ายกับ แวน ที่เราเรียกว่า แวนดา)

6. ทำเป็นเม็ดๆ เหมือนทราย เรียกว่า น้ำตาลทราย ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งทราย

7. ทำเป็นก้อนแข็งๆ เหมือนกรวด เรียกว่า น้ำตาลกรวด ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งกรวด

8. น้ำตาลที่บรรจุใส่ปีบ เรียกว่า น้ำตาลปีบ หรือน้ำตาลปีบ ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งปีบ

9. น้ำตาลรองมาใหม่ๆ ยังไม่ได้เคี้ยว

เรียกว่า น้ำตาลสด ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำตาลสดเหมือนกัน

10. น้ำตาลถ้าต้มให้เดือด เรียกว่า น้ำตาลลวด ภาษาถิ่นใต้ เรียกว่า น้ำผึ้งต้ม น้ำผึ้งเถียว

11. น้ำตาลสดถ้าใส่เปลือกไม้ที่มีรสฝาด เช่น มะเกลือ ตะเคียน เคี่ยมหรือเปลือกต้นมะม่วง หิมพานต์หมักไว้ระยะหนึ่งจนมีแอลกอฮอล์ ต้มแล้วเมา แอ้ม....แอ้ม.....เอือก เรียกว่า น้ำตาลเมา ภาษาถิ่นใต้ บางถิ่นก็เรียกว่า น้ำตาลเมา แต่บางถิ่นอาจจะเรียกว่า “หวาก” แต่ไม่ว่าจะเรียกว่าอะไร ถ้าต้มเข้าไปแล้วก็เมาเหมือนกัน เอือก

นี่ว่าด้วยเรื่องของ “น้ำตาล” นะครับ เห็นไหมมีทั้งส่วนที่ภาษาถิ่นใต้ใช้เหมือนกับคำภาษากลางและบางคำอาจจะใช้แตกต่างกันไป เรื่องของภาษาก็เป็นอย่างนี้แหละครับ ถ้าเราได้ศึกษาให้รู้ไว้หลายๆ ก็ดีนะ เพื่อจะได้เข้าตำราที่ว่า “รู้ไว้ชั่วไว้ใส่บ่าแบกหาม” รู้ดีกว่าไม่รู้จริงไหมครับ

แห

คำเหมือนที่ภาษาถิ่นใต้มีความหมายกว้างออก หรือคำเดียวกันแต่ภาษาถิ่นใต้ใช้ในลักษณะความหมายมากกว่าในภาษากลาง อีกคำหนึ่งที่น่าสนใจ ได้แก่ คำว่า “แห”

คำว่า “แห” พจนานุกรม หน้า 1310 ระบุว่า เป็นคำนาม หมายถึง ชื่อเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง ถักเป็นตาข่าย ใช้ทอดแผ่ลงไปในน้ำแล้วค่อยๆ ดึงขึ้นมา ซึ่งในภาษาถิ่นใต้ก็ใช้ในความหมายนี้เช่นเดียวกัน

คำว่า “แห” ที่เป็นคำนามนี้ นอกจากภาษาถิ่นใต้จะใช้เรียกชื่อเครื่องมือจับปลาแล้ว คำว่า “แห” ยังใช้หมายถึง ชื่อมดชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายกับมดดำ แต่ตัวเล็กกว่า

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) มดนี้ไม่ใช่มดดำแต่มันเป็นแห

เพราะตัวมันเอียดหวา

(ทก.) มดนี้ไม่ใช่มดดำแต่มันเป็นมดชนิดหนึ่ง คล้ายมดดำแต่ตัวมันเล็กกว่า

2. (ทต.) แหโรปร่างคล้ายมดดำ หมันขบเจ็บนะ

(ทก.) มดที่เรียกว่าแหนี้รูปร่างคล้ายมดดำ มันกัดเจ็บนะ

นอกจากนี้ภาษาถิ่นใต้ยังใช้คำว่า “แห” เป็นคำกริยาได้ด้วย โดยให้ความหมายคำว่า “แห” แปลว่า แห่ คือ ไปกันเป็นพวกเป็นหมู่หลายๆ หรือแปลว่า แห่แหน คือ ห้อมล้อมระวางกันไปเป็นขบวน คำนี้เป็นคำเดียวกันเพียงแต่คำที่ใช้วรรณยุกต์เอกนี้ ภาษาถิ่นใต้จะออกเสียงเพี้ยนไป เช่น คำภาษากลางว่า “ข่า” ภาษาถิ่นใต้ออกเสียงเป็น “ชา” หรือ คำว่า “ห่าน” ในภาษากลาง ภาษาถิ่นใต้จะออกเสียงเป็น “หาน” ดังนั้น คำว่า “แห่” ในภาษากลาง ภาษาถิ่นใต้จะออกเสียงเป็น “แห” แต่มีความหมายเหมือนกับแห่ หรือ แห่แหน นั่นเอง

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) วันนี้ยังไต่ไทรดีเท่หน้าศาลากลางเห็นคนแหกันมาจับหู

(ทก.) วันนี้มีอะไรดีที่หน้าศาลากลางเห็นมีคนมากันมากเหลือเกิน

2. (ทต.) พวกเราลอย โหมน้ำแหกันมาลุยเสียแหม็ด

(ทก.) พวกเราลอย พวกโน้นแหแหกันมามากมายเสียหมด

คำว่า “แห” นี้ ภาษากลางใช้เป็นคำวิเศษณ์ในวรรณคดี ใช้คู่กับคำว่า ห่าง เป็น ห่างแห หรือ แห่ห่างในภาษาถิ่นใต้ก็ใช้คำว่า “แห” เป็นคำวิเศษณ์เช่นกัน แต่จะใช้ในความหมายว่า ไม่เชื่อ หรือ เปริด (เตลิดไป)

ดังในประโยคที่ว่า

1. (ทต.) วัวตัวนี้ฝิ่งเช้อมาเลยพาให้แห

สักหืด

(ทก.) วัวตัวนี้เพิ่งซื้อมา เลยค่อนข้าง

จะเพริดสักหน่อย

2. (ทต.) สัตว์ป่าส่วนมากแล้วมักก็แห่ทุก

ตัว

(ทก.) สัตว์ป่าส่วนมากแล้วมักจะไม่

เชื่องทุกตัว

นี่คือการใช้คำว่า “แห” ของภาษาถิ่นใต้ที่แตกต่างไปจากคำภาษากลาง โดยเฉพาะที่เป็นคำวิเศษณ์ซึ่งมีความหมายว่า ไม่เชื่อง เปริด หรือเตลิดไปนั้น เขามักใช้แก่สัตว์ เช่น นก ไก่ วัว หรือสัตว์ป่า อย่าผลอใช้ “แห” กับคนเข้าล่ะครับ เพราะถ้าใครใช้คำนี้กับคุณ แสดงว่าเขาประชดหรือด่าคุณว่ามีอาการเหมือนสิ่งที่ไม่ใช่คนครับ

